

Яковлев Денис Вікторович

Національний університет «Одеська юридична академія» (м. Одеса, Україна)

<https://orcid.org/0000-0003-2828-4669>

e-mail: yakovlevdenys@gmail.com

ДЕРЖАВА, ЩО СПРИЯЄ РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНОЇ ОСВІТИ: РУДИМЕНТ АВТОРИТАРИЗМУ ЧИ ВИМОГА ДЕМОКРАТІЇ

Резюме

У статті досліджується процес розвитку політичної освіти в Україні. Обґрунтовано: політична освіта безпосередньо пов'язує політичну науку з суспільним життям і водночас є наріжним каменем громадянської освіти, що є, на думку видатного вітчизняного політолога В. Ф. Цвяха, необхідною умовою формування людини та громадянина, натомість, політична освіта, як її фундамент, має посідати важливе місце у системі підготовки сучасних фахівців на всіх факультетах ЗВО. У розвідці окреслено основні етапи, визначено дилеми та проблеми розвитку політичної науки та освіти, а також відзначено важливість політичної освіти для підвищення політичної компетентності громадян, їх налаштованості жити у демократичному суспільстві. Акцентується увага на політичній освіті, завдяки якій індивіди здатні діяти раціонально; на оцінюванні політиків (обираючи одних та відмовляючи у підтримці іншим); на цілісній системі політичної освіти, що потребує від держави системного підходу, і яку слід впровадити для відтворення політичної компетентності громадян у нестійких умовах сучасності.

Зазначається, що унаслідок відсутності цілісної системи політичної освіти маємо маніпулятивну медіаполітичну систему, використання громадян (громадської думки, громадянської активності тощо) в егоїстичних інтересах окремих політиків. Актуальності не втрачає питання щодо драйверів впровадження сучасної системи політичної освіти у процесі підготовки фахівців у вищій школі, громадянській освіті. Лише держава має стати таким драйвером і здатна забезпечити підвищення рівня політико-правової компетентності громадян та підготовку високоякісних фахівців

(В. Ф. Цвих), які володіють інструментарієм політичної науки для прийняття та впровадження раціональних рішень. Пропонується до розгляду модель — «держава, що сприяє розвитку». На нашу думку, саме така держава зможе сприяти розвитку політичної освіти в Україні як важливої складової демократичного суспільства.

Ключові слова: політична освіта, політична наука, держава, модернізація, громадянська освіта, демократія, політична психологія.

Вступ

Держава в сучасних умовах недооцінює роль політичної науки та освіти у процесі демократизації українського суспільства. Таку думку часто доводиться чути від колег і з нею важко не погодитись [12]. Йдеться, передусім про університетську політичну науку, яка залишається переважно на профільних факультетах та кафедрах, зникаючи з планів підготовки фахівців інших спеціальностей. Годі й мріяти про «експансію» політичної освіти на процес середньої освіти та освіти дорослих [6]. А це ж важлива складова формування компетентних громадян, які здатні, на основі знань, раціонально оцінювати політичні події. В університетах маємо таку ситуацію: політологія для політологів (політична освіта для політологів). Практично еліміновано з публічного простору такі напрямки, як політична освіта для фахівців інших спеціальностей, а головне — для представників різних соціальних груп та спільнот, для суспільства в цілому. Слід наголосити, що такий стан спричинений не тільки і не стільки самими політичними науковцями. Одним із факторів, який перебуває у фокусі цього дослідження, стає відсутність цілісної державної політики щодо розвитку політичної науки та освіти. Проблема знаходиться у площині інституційної взаємодії між державою, громадянським суспільством й політичною наукою та освітою в Україні.

Саме тому слід наголосити на необхідності підвищення ефективності інституційної взаємодії [20]. Основним драйвером цієї взаємодії має стати держава, а інститути громадянського суспільства та наукова спільнота виступити провайдерами розвитку політичної науки та освіти у процесі формування політичних компетентностей громадянина. Суспільна потреба у цьому досить чітко артикулюється. Вона виражається у значній зацікавленості громадян політикою, їх прагненням жити у демократичному суспільстві. Усе це актуалізує дослідження ролі держави у процесі розвитку політичної освіти в Україні.

Метою статті є визначення держави, що сприяє розвитку політичної освіти. Це передбачає: 1) окреслення основних положень концепції держави, що сприяє розвитку; 2) урахування негативного досвіду радянського минулого та потенційних небезпек відтворення авторитарного правління, до якого прагне певна частина українського правлячого класу. Зокрема,

й щодо встановлення державної монополії на політичну освіту, перетворення її на систему індоктринації [16]; 3) визначення основних напрямків розвитку політичної освіти та, ширше, громадянської освіти, спираючись на творчий здобуток та науковий спадок професора В. Ф. Цвиха.

Методологічну основу статті складають неінституційний підхід, історичний та порівняльний методи. Їх використання обумовлено визначенням раціональної альтернативи як радянській ідеологізації освіти, встановленню державно-партійної «монополії на істину», так і неоліберальній ортодоксії з наголосом на приватизації усіх суспільних просторів (включно із наукою та освітою) та підміні суспільного (національного) інтересу сутічками егоїстичних інтересів приватних осіб. Окремо слід відзначити теорію розвитку [18], у якій наголошується на необхідності дослідження «станів розвитку», тобто визначення умов, які сприяють політичному розвитку та економічному зростанню [17].

Розміщення у центрі уваги інституціональної взаємодії (інтерації) дозволяє визначити модель держави, що сприяє розвитку політичної освіти. Така держава покликана, у повній відповідності до неінституційної теорії, скорочувати транзакційні витрати. Навпаки, наразі маємо гібридну систему взаємодії держави з політичною наукою та освітою, яка є наслідком незавершеності переходу від радянської до демократичної політичної системи. Така система лише підвищує суспільні витрати (не тільки фінансові!), обмежуючи доступ громадян до політичного знання та підвищує ризики повернення до авторитарної моделі, або до отримання усіх переваг від медіаполітичної системи окремими приватними особами.

Результати дослідження

Подальший розвиток політичної освіти, який ґрунтується на здобутках політичної науки, передбачає активну роль держави. Саме держава має сприяти повноцінному поверненню політичної освіти у систему підготовки фахівців у ЗВО та формуванню системи громадянської освіти. Політична освіта забезпечує інтерацію політичної науки із суспільством, визначає її місце у публічному просторі. Представники соціальних наук не зважаючи на обумовлену пандемією самоізоляцію, не можуть перебувати у духовній самоізоляції й бути байдужими до проблем суспільства.

Знаходячись у вежі зі слонової кістки, неможливо дати відповідь на виклики сучасності: «...в умовах бурхливих змін суспільство чекає від політичної науки пояснень природи, причин гострих, інколи кризових політичних ситуацій, оцінок основних політичних сил і персоналій, прогнозів щодо розвитку політичного процесу та рекомендацій стосовно виходу з кризового стану, і взагалі — пропозицій щодо стратегії розвитку країни» [9].

На думку В. Ф. Цвиха, «Великі надії сьогодні покладаються на політичну освіту населення, особливо молоді. Підвищення загального рівня

політичної культури є одним із чинників демократизації суспільства. Курс політології покликаний дати уявлення про політику, функціонування політичної системи та її основні елементи, відносини влади, життя держави, роль політичної еліти та лідерів у суспільстві, політичні конфлікти, політичну культуру, сучасні ідейно-політичні течії тощо. Говорити про свідоме залучення особистості до політичного життя суспільства, відповідальність перед державою без наявних знань, здатності критично оцінювати політичні події та явища навряд чи доречно. Допомогти сформувати такі знання і навички аналізу політичної дійсності мають викладачі, науковці, політики за рахунок просвітницької діяльності та особистого прикладу, виваженого та відповідального ставлення до держави» [14].

Політична наука розвивається достатньо динамічно. Про це свідчить, зокрема, якість та кількість дисертаційних досліджень (ґрунтовний аналіз представлено у М. С. Кармазіної [2] та виданні «Політична наука в Україні», частина 2 [8]), наукових видань, діяльність профільних кафедр тощо. Формуються вітчизняні наукові школи, визначено теоретико-методологічні засади політичної науки в Україні («Політична наука в Україні», частини 1 і 2 [7; 8]).

Окремо слід відзначити розвиток Асоціації політичних наук України — об'єднання науковців під егідою Міжнародної асоціації політичних наук. Молодіжне крило цієї асоціації — Міжнародна асоціація студентів політичної науки в Україні —, створене за всебічного сприяння професора В. Ф. Цвиха у КНУ імені Т. Шевченка, сьогодні набуло статусу юридичної особи; у 2021 році представництво МАСПН (Україна) було створене також у НУ «ОЮА». Промовистий факт: МАСПН (Україна) провела вже одинадцять (!) національних конвентів.

У вересні 2021 році відбувся XI Конвент, який було присвячено пам'яті Володимира Федоровича Цвиха. Щодо розвитку політичної науки та освіти, думка пана професора була однозначною: «...курс політології спрямований не тільки на підготовку майбутнього спеціаліста, а й на виховання громадянина з чіткою життєвою та громадянською позицією, свідомого, відповідального та активного учасника політичного життя» [14].

У процесі інституціоналізації політичної науки послідовно вирішувались проблеми подолання авторитарної спадщини та пошуку власного шляху. Це, на початковому етапі, можна представити у вигляді дилем: 1) політична наука vs. «науковий комунізм» й «історичний матеріалізм»; 2) політична наука vs. «науковий націоналізм». До сьогодні можна спостерігати ставлення до політології як до «наукового комунізму сучасності» (за влучним висловом професорки С. М. Наумкіної [11]).

На наступному етапі інституціоналізації цілком природною виглядала зосередженість на проблематиці державотворення, національної держави, національної ідеї. До актуальних проблем розвитку політичної науки

на сучасному етапі належить конструювання взаємодії із публічним управлінням та адмініструванням й міжнародними відносинами. Дану проблему сформулюємо так: «разом чи окремо?». Щодо публічного адміністрування, то очевидно, що обраний політик має бути готовий функціонувати у просторі публічного адміністрування, і навпаки — професійні управлінці (бюрократи) повинні підтверджувати свою легітимність у виборчих змаганнях.

Погодимось із думкою О. Дем'янчука: «Готовність політиків після обрання виконувати функції державного управління та публічної політики — перейти від політичної боротьби за голоси виборців до функцій політичного управління... На практиці неможливо забезпечити аполітичність адміністративних рішень та інституційно і функціонально розділити між собою політичну й адміністративну складові системи державного управління» [1].

Аргументуючи важливу роль політології у системі підготовки фахівців, В. Ф. Цвих робив наголос на взаємозв'язку політичної освіти та демократичної держави. Він вказував: «Динаміка перетворень, що відбуваються в Україні та світі, сприяє інтересу громадськості до процесів та явищ суспільного життя, зокрема політичних, проте, на жаль, широкому загалу іноді бракує компетентності для того, щоб критично оцінювати політичні події... Зрозуміло, що здобутки демократії можуть бути вкорінені в суспільстві, підготовленому для їх сприйняття, яке досягло високого рівня загальної культури, політико-правової свідомості та політичної культури. Тому актуальності набуває питання підвищення рівня політико-правової компетентності громадян... Безумовно, пріоритетну роль у підвищенні рівня політичних знань має вища школа. Попри те, що система освіти підконтрольна державі, яка визначає цілі та завдання виховання і навчання підростаючого покоління, вища школа порівняно з політичними силами, засобами масової інформації вільна від упередженого висвітлення фактів про політичну дійсність» [14].

Наразі держава, перефразовуючи відомий вислів, нагадує Гулівера, якого зв'язали ліліпути: суспільний інтерес, який репрезентує держава, має, нарешті, звільнитись від павутиння приватних інтересів. Саме у такій державі з'явиться опція для розвитку політичної освіти.

Солідарні із думкою професора В. Ф. Цвиха: «...курс політології спрямований не тільки на підготовку майбутнього спеціаліста, а й на виховання громадянина з чіткою життєвою та громадянською позицією, свідомого, відповідального та активного учасника політичного життя» [14].

Реалізувати амбітні завдання щодо подальшого розвитку політичної освіти неможливо без активної участі держави. Зокрема, модель «держави, що сприяє розвитку політичної освіти» передбачає експансію держави на різні соціальні простори: від економіки до культури, від політики до освіти.

Держава, що сприяє розвитку, як тип держави вже не розглядається як суто регіональний феномен [4]. На сучасному етапі суспільного розвитку наявні можливості створення відповідної інституціональної матриці, яка долає загрози авторитарного правління та, навпаки, спрямована на демократизацію суспільства.

Рецепт держави, що сприяє розвитку полягає у забезпеченні швидкого економічного розвитку, водночас, зі збереженням «соціальної місії» держави за межами неоліберальної теорії [19].

Відбулась реанімація, чи реабілітація думки: держава, поряд із соціальною згуртованістю, відіграє головну роль у процесі індустріалізації, а «здорова бюрократія» здатна сприяти цьому [15].

Погодимось із П. Кутуєвим у тому, що проблеми пострадянських суспільств не можуть бути вирішені завдяки «невидимій руці» ринку. Він зазначає: «... економіка «пізно індустріалізованих» і постленінських країн має певні спільні структурні риси, а саме ускладнення доступу до зовнішніх ринків, проблеми з дизайном продукції та відносно відсталі технології. Жодна з цих проблем... не може бути розв'язана за допомогою «невидимої» руки ринку та приписів неоліберальної ортодоксії, тобто зовнішніх інвестицій, девальвації та зниження вартості робочої сили» [3].

Слід констатувати: завдання реалізації моделі «держави, що сприяє розвитку» на вітчизняному ґрунті ускладнюється низкою екзогенних та ендогенних факторів. Одним із них стає демодернізація, яка спричиняє поступове витіснення моделі «держави, що сприяє розвитку» на узбіччя наукового дискурсу та політичного процесу. В умовах гібридної війни це неприпустима розкіш. Адже модернізація передбачає здатність держави здійснювати ефективну мобілізацію. Поки що, навпаки, йдеться про державу, що сприяє демодернізації: суттєво знижується ефективність держави в усіх соціальних просторах.

Підтримуємо М. Мінакова у тому, що «Розвиток української бюрократії також кілька разів переривався... У 2005 році Віктор Ющенко звільнив понад 30 тисяч держслужбовців у рамках антикорупційної реформи. Хоча це й мало певний дисциплінарний вплив, ефективність роботи державних служб при цьому суттєво знизилася... Після Євромайдану процес люстрації також призвів до суперечливих результатів, включно з падінням ефективності держави. Популістична політика «нових облич» президента Зеленського також не сприяє професіоналізації та підвищенню ефективності державної служби в Україні. Щоб покращити ситуацію з ефективністю та прозорістю держави, Україна вдається до кризових заходів... Ефективність держави та її здатність реагувати на першочергові потреби населення та забезпечити стратегічний розвиток країни залишається однією з ключових проблем реформ» [5].

Для України принципово важливою є не конструювання нових інститутів у процесі щоразу «нових» реформ, а налагодження інституційної взаємодії між державою, громадянським суспільством, політичною наукою та освітою у нових умовах. Від констатації незадовільного стану політичної освіти в Україні, як-от: «Політична освіта як «навчання участі в політичному житті» знаходиться в Україні в повному занепаді» (О. Дем'янчук [1]), слід переходити до визначення здобутків та перспектив (О. Рафальський [10]), «маркерів розвитку», обґрунтування ролі демократичної держави та місця політичної освіти у системі громадянської освіти (В. Ф. Цвих [13]).

Слушно зауважує П. Кутуєв: «Якщо переважній більшості країн Третього світу було необхідно розбудувати нові національні держави, які повинні були заповнити вакуум, що лишився після відмови від колоніальної влади, постленінські суспільства в цілому й Україна зокрема потребують не стільки розбудови абсолютно нової держави, скільки реструктуризації розгалуженої системи інституцій, що залишились у спадок від попереднього режиму й мають адаптуватися відповідно до вимог нових імперативів — політичної демократії, ринку та безпосередньої взаємодії з капіталістичною світ-системою (глобалізацією, якщо скористатися популярним нині термінологічним жаргоном)» [3].

«Держава, що сприяє розвитку» — одна із моделей. Її реалізація є своєчасною в Україні, адже суспільство у цілому та окремі його сегменти (такі, як політична освіта) потребують для власного розвитку раціональної публічної політики. Остання формується внаслідок інституційної взаємодії, але оформлюється як владна ініціатива.

П Кутуєв зазначає: «Розвиток — це політика держави, спрямована на творення капіталізму, ринкової інфраструктури, раціональної бюрократії, і, таким чином, ініціюється згори за підтримки ключових сегментів суспільства (державних менеджерів, які зорієнтовані на економічне зростання, технологічний прогрес і ринкову раціональність; підприємців, для яких прозора практика бізнесу є прийнятною, та інтелектуалів, які використовують свій культурний капітал на підтримку такої політики)» [3].

«Держава, що сприяє розвитку» є відповіддю суспільства на зовнішні виклики. Передусім, йдеться про якість втручання держави. Військова агресія, гібридна війна та економічна криза є суттєвими викликами для українського суспільства. Одним із головних завдань стає обмеження влади олігархічних груп. У той же час акцент на розвитку політичної освіти допоможе подолати авторитарні тенденції, які, безумовно, наявні у такій моделі держави. Політична освіта стає важливим елементом формування «ідеології розвитку». «Розвиток, у свою чергу, вимагає легітимізації та певного «ідеологічного» обґрунтування; більше того, ідеологія розвитку може поширюватися й інтерналізуватися внаслідок дій урядів (наприклад, за допомогою освітньої політики)» [3].

Подолання загроз стагнації, яку несуть клептократична держава та олігархія, можливе за умови підвищення уваги до комплексу ідей, які розробляються у політичній психології. Йдеться про необхідність подолання «психології меншовартості», або «підданської психології» (О. Рафальський). Саме тому, у процесі розвитку політичної освіти одним із пріоритетних напрямків має стати політична психологія.

Висновки

Отже, є усі підстави стверджувати, що наукова спільнота готова виконувати важливу суспільну місію щодо розвитку політичної освіти. Усе більш відчутною стає суспільна потреба у політичній освіті. Наголосимо на значній ролі політичної освіти у розвитку країни. Концепція держави, що сприяє розвитку не може оминати цю роль. Політична освіта сприяє демократизації суспільства, якщо не унеможлиблює, то зменшує ризики повернення до авторитарного правління. Особливо перспективним напрямком є розвиток міждисциплінарного синтезу та його впровадження у освітній простір, зокрема, йдеться про визначення особливостей політичної поведінки з позицій політичної психології.

А завершити хотілось би цитатою В. Ф. Цвиха: «щоб суспільні перетворення справді відбувалися і були успішними, треба змінювати не уряди, а суспільні звичаї» [13].

Список посилань:

1. Дем'янчук О. П. Політологічні аспекти державної політики і державного управління: автореф. дис. ... д-ра політ. наук: 23.00.02. Київ, 2009. 32 с.
2. Кармазіна М. С. Політична наука в Україні: дисертаційний аспект. Політичний менеджмент. 2008. № 3 (30). С. 17–28.
3. Кутуєв П. В. Держава, що сприяє розвитку: Південна Корея у світлі загальної теорії. Наукові записки НаУКМА: Соціологічні науки. 2004. Т. 32. С. 42–48. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8180/Kutuiev_Derzhava.pdf.
4. Кутуєв П. В., Якубін О., Герчанівський Д. Держава, що сприяє розвитку: вступ до соціологічної проблематики. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2016. № 4. С. 3–19.
5. Мінаков М. Поступ демократії в Україні (1991–2019). URL: <http://sg-sofia.com.ua/postup-demokratii-vukraini-1991-2019>.
6. МОН пропонує для обговорення проект Закону України «Про освіту дорослих». Офіційний веб-сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-zakonoprojekt-pro-osvitu-doroslih>.

7. Політична наука в Україні. 1991–2016: у 2 т. Т. 1. Політична наука: західні тренди розвитку й українська специфіка / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. Досліджень ім. І. Ф. Кураса. Київ: Парламентське видавництво, 2016. 656 с.

8. Політична наука в Україні. 1991–2016: у 2 т. Т. 2. Теоретико-методологічні засади і концептуальні підсумки вітчизняних досліджень / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І. Ф. Кураса. Київ: Парламентське видавництво, 2016. 704 с.

9. Рафальський О.О. Суспільна функція політичної науки та її роль на сучасному етапі розвитку України. Вісник Національної академії наук України. 2016. № 5. С. 44–47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpau_2016_5_13.

10. Рафальський О. Політична наука в Україні: здобутки та перспективи. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2016. Вип. 3–4. С. 143–152. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2016_3-4_16.

11. Тягло О. Українська наука про політику. Спроба оцінки потенціалу. Політичний менеджмент. 2004. № 1. С. 3–18.

12. Цвих В. Становлення та проблеми розвитку політичної науки в Україні. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Питання політології. 2008. Вип. 825. С. 5–13.

13. Цвих В. Ф. Громадянська освіта як необхідна умова формування людини й громадянина. Трибуна: всеукраїнський громадсько-політичний і теоретичний журнал. 2008. № 3 (4). С. 10–13.

14. Цвих В., Черняк Д. Політологія у системі підготовки сучасного фахівця. Вища школа. 2013. № 7. С. 106–110.

15. Chibber V. Bureaucratic Rationality and the Developmental State. *American Journal of Sociology*. 2002. № 107 (4). P. 951–989. URL: <https://www.jstor.org/stable/10.1086/341010>.

16. Kroytor A., Yakovlev D., Aleksentseva-Timchenko, K. «Apostles» of indoctrination: ideological peculiarities of representation of religious choice of Ukraine in the system of secondary education (based on analysis of expert interviews). *Ideology and Politics*. 2019. № 2 (13). URL: https://www.ideo.pol.org/wp-content/uploads/2019/12/____ENG.%201.7.%20Kroiter%20et%20al%20%20FIN.pdf.

17. Leftwich A. Bringing politics back in: Towards a model of the developmental state. *The Journal of Development Studies*. 1995. № 31 (3). P. 400–427. URL: <https://doi.org/10.1080/00220389508422370>.

18. Pieterse J.N. *Development theory: Deconstructions/Reconstructions*. 2010. London, SAGE. 252 p.

19. Wade R.H. The Developmental State: Dead or Alive? *Development and Change*. 2018. N 49. С. 518–546. URL: <https://doi.org/10.1111/dech.12381>.

20. Yakovleva L., Yakovlev D. Institutional interaction and political choice in a transitional society. What role for the social sciences. Nationalism and Ethnic Politics. 2020. 2 (4). P. 582–608.

References:

1. Demianchuk, O.P. (2009). Politolohichni aspekty derzhavnoi polityky i derzhavnogo upravlinnia: avtoref. dys. ... d-ra polit. nauk: 23.00.02. Kyiv. 32 s. [in Ukrainian].

2. Karmazina, M.S. (2008). Politychna nauka v Ukraini: dysertatsiyni aspekt. Politychnyi menedzhment. №3 (30). S. 17–28 [in Ukrainian].

3. Kutuiev, P.V. (2004). Derzhava, shcho spryiaie rozvytku: Pivdenna Koreia u svitli zahalnoi teorii. Naukovi zapysky NaUKMA: Sotsiolohichni nauky. T. 32. S. 42–48. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8180/Kutuiev_Derzhava.pdf [in Ukrainian].

4. Kutuiev, P.V., Yakubin, O. & Herchanivskyi, D. (2016). Derzhava, shcho spryiaie rozvytku: vstup do sotsiolohichnoi problematyky. Sotsiolohiia: teoriia, metody, marketynh. № 4. S. 3–19 [in Ukrainian].

5. Minakov, M. Postup demokratii v Ukraini (1991–2019). URL: <http://sg-sofia.com.ua/postup-demokratii-vukraini-1991-2019> [in Ukrainian].

6. MON proponuie dlia obhovorennia proiekt Zakonu ukrainy «Pro osvitu doroslykh». Ofitsiyni veb-sait Ministerstva osvity i nauky Ukrainy. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-zakonoprojekt-pro-osvitu-doroslih> [in Ukrainian].

7. Politychna nauka v Ukraini. 1991–2016: u 2 t. T. 1. Politychna nauka: zakhidni trendy rozvytku y ukrainska spetsyfika / NAN Ukrainy, In-t polit. i etnonats. Doslidzhen im. I. I.F. Kurasa. Kyiv: Parlamentske vydavnytstvo, 2016. 656 s. [in Ukrainian].

8. Politychna nauka v Ukraini. 1991–2016: u 2 t. T. 2. Teoretyko-metodolohichni zasady i kontseptualni pidsumky vitchyznianskykh doslidzhen / NAN Ukrainy, In-t polit. i etnonats. doslidzhen im. I.F. Kurasa. Kyiv: Parlamentske vydavnytstvo, 2016. 704 s. [in Ukrainian].

9. Rafalskyi, O.O. (2016). Suspilna funktsiia politychnoi nauky ta yii rol na suchasnomu etapi rozvytku Ukrainy. Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. № 5. C. 44–47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnanu_2016_5_13. [in Ukrainian].

10. Rafalskyi, O. (2016). Politychna nauka v Ukraini: zdobutky ta perspektyvy. Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy. Vyp. 3–4. S. 143–152. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzypiend_2016_3-4_16. [in Ukrainian].

11. Tiahlo, O. (2004). Ukrainska nauka pro polityku. Sproba otsinky potentsialu. Politychnyi menedzhment. № 1. C. 3–18 [in Ukrainian].

12. Tsvykh, V. (2008). Stanovlennia ta problemy rozvytku politychnoi nauky v Ukraini. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Pytannia politolohii. Vyp. 825. S. 5–13 [in Ukrainian].
13. Tsvykh, V.F. (2008). Hromadianska osvita yak neobkhidna umova formuvannia liudyny y hromadianyna. Trybuna: vseukrainskyi hromadskopolitychnyi i teoretychnyi zhurnal. № 3 (4). S. 10–13 [in Ukrainian].
14. Tsvykh, V. & Cherniak, D. (2013). Politolohiia u systemi pidhotovky suchasnoho fakhivtsia. Vyshcha shkola. № 7. S.106–110 [in Ukrainian].
15. Chibber, V. (2002). Bureaucratic Rationality and the Developmental State. *American Journal of Sociology*. № 107 (4). P. 951–989. URL: <https://www.jstor.org/stable/10.1086/341010>
16. Kroytor, A., Yakovlev D. & Aleksentseva-Timchenko, K. (2019). «Apostles» of indoctrination: ideological peculiarities of representation of religious choice of Ukraine in the system of secondary education (based on analysis of expert interviews). *Ideology and Politics*. № 2 (13) [in Ukrainian]. URL: https://www.ideopol.org/wp-content/uploads/2019/12/____ENG.%201.7.%20Kroiter%20et%20al%20%20FIN.pdf.
17. Leftwich, A. (1995). Bringing politics back in: Towards a model of the developmental state. *The Journal of Development Studies*. № 31 (3). P. 400–427. URL: <https://doi.org/10.1080/00220389508422370>
18. Pieterse, J.N. (2010). *Development theory: Deconstructions/Reconstructions*. London, SAGE. 252 p.
19. Wade, R.H. (2018). The Developmental State: Dead or Alive? *Development and Change*. № 49. C. 518–546. URL: <https://doi.org/10.1111/dech.12381>.
20. Yakovleva, L. & Yakovlev, D. (2020). Institutional interaction and political choice in a transitional society. What role for the social sciences. *Nationalism and Ethnic Politics*. 2 (4). P. 582–608 [in Ukrainian].

Denys Yakovlev

National University «Odesa Law Academy» (Odesa city, Ukraine)

<https://orcid.org/0000-0003-2828-4669>

e-mail: yakovlevdenys@gmail.com

STATE THAT PROMOTES THE DEVELOPMENT OF POLITICAL EDUCATION: AUTHORITARIANISM RUDIMENT OR DEMOCRACY REQUIREMENT

Abstract

The article explores the process of development of political education in Ukraine. It is well-grounded: political education directly links political science with public life and simultaneously is the cornerstone of civil education, which, according to the outstanding Ukrainian political scientist V.F. Tsvikh, is a necessary component for the formation of a person and a citizen. Nevertheless, political education, as its foundation, should occupy a significant place in the system of contemporary specialists training at all faculties of high education faculties. This work outlines the main phases and identifies dilemmas and issues of the development of political science and education, and moreover, notes the importance of political education for promoting the political competence of citizens, and their determination to live in a democratic society. The article is focused on political education, due to which individuals can act rationally; on the assessment of politicians (choosing someone and refusing to support others); on the integral system of political education, which requires a systematic approach from the state, and which should be implemented to recreate the political competence of citizens in unstable conditions of modern time.

It is noted that due to the lack of an integral system of political education, there is an availability of manipulative media-political system, the use of citizens (public opinion, civil activity, etc.) in the own interests of individual politicians. The issue of drivers of the introduction of a modern system of political education during the process of training specialists in higher education and civic education has its relevance. Exclusively the state should become this kind of a driver and be able to provide an increase in the level of political and legal competence of citizens and train high-quality specialists (V.F. Tsvikh) who possess the tools of

political science for making and implementing well-considered decisions. The model «state that fosters for development» is proposed for consideration. In our opinion, this type of state will be able to contribute to the development of political education in Ukraine as an important component of a democratic society.

Key words: political education, political science, state, modernization, civil education, democracy, political psychology.

Стаття надійшла до редакції 04.10.21

© Яковлев Д. В., 2021